

**NOVÁ SYNTÉZA DĚJIN AUSTRÁLIE
V ČESKÉM PŘEKLADU
MACINTYRE, STUART: *DĚJINY AUSTRÁLIE*.
NAKLADATELSTVÍ LIDOVÉ NOVINY, PRAHA 2013.**

Pavel Kreisinger

Ve známé a oblíbené ediční řadě „Dějiny států“ z produkce Nakladatelství Lidové noviny již vyšly desítky titulů. Syntézy z této řady jsou velmi populární, a proto je řada prací po vyprodání nákladu pravidelně dotiskována. Podobně tomu bylo i s prvním vydáním českého překladu souhrnných Dějin Austrálie,¹ jejichž autorem byl australský profesor historie Geoffrey Blainey.² Po dvou letech vyšel dotisk, který byl posléze rovněž rozebrán. Jelikož původní Blaineyho Dějiny Austrálie byly napsány již v roce 1994,³ rozhodlo se české nakladatelství tuto práci dále nedotiskovat a namísto toho vydat nový český překlad nejnovější jednosvazkové syntézy dějin Austrálie,⁴ jejímž autorem je o generaci mladší australský historik Stuart Macintyre.⁵ Český překlad této práce z pera Antonína Hradilky⁶ vyšel na konci března 2013.

Blainey i Macintyre patří oba k velkým australským historikům a jejich jednosvazkové syntézy dějin Austrálie zachycují především jejich vlastní pojetí australských dějin, které je v některých dílčích otázkách odlišné. Macintyre neváhal ve své syntéze polemizovat s některými názory svého staršího

¹ BLAINAY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie* (dále jen *Dějiny Austrálie*). Praha 1999.

² Geoffrey Blainey (nar. 1930), emeritní profesor historie na univerzitě v Melbourne. Český čtenář může znát jeho jednosvazkovou syntézu dějin světa, která byla přeložena do řady jazyků. (BLAINAY, Geoffrey: *Velmi stručné dějiny světa*. Praha 2005). Základní údaje k jeho osobě a publikační činnosti viz například <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/68731/Geoffrey-Blainey> [cit. 30. 10. 2013].

³ BLAINAY, Geoffrey: *A Shorter History of Australia*. Melbourne 1994.

⁴ MACINTYRE, Stuart: *A concise history of Australia*. Third edition. Port Melbourne 2009. (První vydání vyšlo v roce 1999, druhé roku 2004).

⁵ Stuart Macintyre (nar. 1947), profesor historie na univerzitě v Melbourne. V letech 1999–2006 působil jako děkan tamější filozofické fakulty. Macintyre se mimo jiné podílel na vícesvazkových „oxfordských“ dějinách Austrálie (MACINTYRE, Stuart: *The Oxford History of Australia* Volume 4. 1901–1942. *The Succeeding Age* (dále jen *The Oxford History*). Melbourne 1986). Základní údaje k jeho osobě a publikační činnosti viz například <http://shaps.unimelb.edu.au/about/history/macintyre.html> [cit. 30. 10. 2013].

⁶ V tiráži knihy bohužel zařadovol tiskařský šotek a překladatel tam není vůbec uveden. Nakladatelství ho alespoň dodatečně uvedlo na svých webových stránkách, viz <https://www.nln.cz/knihy/dejiny-australie/> [cit. 30. 10. 2013].

kolegy; i proto se tato recenzní stať pokusí obsahy obou knih navzájem porovnat.

Dějiny šestého největšího státu světa (rozloha 7 682 300 km²) jsou nepochybně spjaty s britským osídlením kontinentu na konci 18. století. Mezi klíčová „počáteční“ data australských dějin patří rok 1770, kdy kapitán James Cook (1728–1779) připlul na palubě lodi Endeavour do Botanického zálivu a pod názvem Nový Jižní Wales vyhlásil nárok britské koruny na celé východní pobřeží australského kontinentu.⁷ Zatímco Blainey zmiňuje Cooka jako Angličana, který se zasloužil o objevení Austrálie,⁸ Macintyre upozorňuje na „falešnost“ této představy, když pokládá otázku: „Jak můžete objevit něco, co je už známé?“ Upozorňuje přitom čtenáře na to, že Cookově mořeplavecké cestě do oblasti „předcházely cesty polynéských mořeplavců asi o tisíc let dříve.“ Nemluvě o tom, že Cook přistál v Austrálii přibližně „40 000 let poté, co se tam objevili první lidé.“⁹

V druhé polovině 18. století žilo na kontinentě zhruba 750 000 domorodých obyvatel. Britové je pojmenovali Aborigines nebo také Aborigines (od slova aborigine – původní). Čeština používá hned několik vlastních termínů: Aborigini, Aboriginálové, Aboriginci nebo nejvíce počestlý název Austrálci.¹⁰

Právě v pohledu na domorodé obyvatelstvo se oba historici značně rozcházejí, byť jsou si oba vědomi, že bez líčení této problematiky nelze dějiny Austrálie postihnout, a dokonce tomuto tématu věnují ve svých syntézách přibližně stejný prostor. Blainey již přímo v úvodu upozorňuje čtenáře na to, že „jedním z problémů při psaní této knihy bylo, jak vyvážit a sladit protichůdné dějiny původních obyvatel Austrálie – Austrálců a Evropanů. Narozdíl od mnoha historiků a komentátorů nemíním nikterak zatracovat bílé dějiny Austrálie, a vyzdvihovat tím černé dějiny a současné nároky domorodých obyvatel. Stejně tak nevidím žádnou zásluhu v opačném extrému, který prohlašuje černou historii za barbarskou.“¹¹ Macintyre pak ve své syntéze upozorňuje na to, že to byl právě „bílý tradicionalista“ G. Blainey,

⁷ Britští mořeplavci se však do oblasti Tichého oceánu dostali poměrně pozdě, předběhli je Španělé, Portugalci a Nizozemci. Roku 1642 objevil Abel Tasman Van Diemenovu zemi (dnešní Tasmánie) a Nový Zéland. Prvním Evropanem, který spatřil pobřeží Austrálie, byl nizozemský mořeplavec Will Janszoon, když roku 1606 proplul Torresovým průlivem. Nizozemcům patří rovněž prvenství v mapování kontinentu, který nazvali Nové Holandsko.

⁸ BLAINÉY, G.: *Dějiny Austrálie*, s. 30.

⁹ MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie* (dále jen *Dějiny Austrálie*). Praha 2013, s. 26.

¹⁰ Překladatel Macintyrových dějin Antonín Hradílek používá termín Aboriginci, zatímco překladatelka starších Blaineyho dějin Zora Wolfová se přiklonila k termínu Austrálci.

¹¹ BLAINÉY, G.: *Dějiny Austrálie*, s. 5.

kdo vymyslel odsuzující výraz pro mladší historiky, kteří se za každou cenu zabývali nepříjemnými otázkami souvisejícími s domorodým obyvatelstvem a okolnostmi britského záboru. Blainey totiž tyto historiky označil za nositele „černé pásky na rukávě“¹² a odsoudil je za to, že se věnují „nekonečnému mučivému rozjímání a historii Austrálie proměnili ve zdroj neodbytné a ničivé provinilosti a studu národa.“¹³

Pro psané dějiny Austrálie je pak důležité datum 26. ledna 1788,¹⁴ kdy první guvernér nové evropské kolonie¹⁵ na australském kontinentu Arthur Phillip (1738–1814) vztýčil v přirozeném přístavu – zátocě Port Jackson (Sydney Cove) – britskou vlajku. Britové tak formálně převzali moc na základě zásady „terra nullius“ (země nikomu nepatřící). Tehdy začala éra Austrálie jakožto britské trestanecké kolonie, neboť v rámci první flotily připlulo do Austrálie na 11 lodích přes 700 trestanců a trestankyň.¹⁶ S nadsázkou britského historika Nialla Fergusona tak můžeme tvrdit, že dnešní nejlidnatější město Austrálie vybudoval „trestanecký gang“.¹⁷ Deportace trestanců z Británie ustaly až v roce 1853, kdy do britské kolonie na ostrově Tasmánie dorazila poslední trestanecká loď.¹⁸

Kromě názvů jednotlivých kolonií se pro celý kontinent dlouho používal starý nizozemský název Nové Holandsko. Zároveň mořeplavci používali i latinský název Terra Australis Incognita (neznámá země na jihu). Dnešní název pro celý kontinent, Austrálie (angl. Australia), vymyslel až britský mořeplavec Matthew Flinders, který pro britskou admiraltu mapoval pobřeží kontinentu a ve svém písemném líčení nazvaném „Cesta do Terra Australis“ uvedl: „Kdybych si dovolil nějaké vylepšení jejího původního jména, změnil

¹² MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 50.

¹³ Tamtéž, s. 196.

¹⁴ Toto datum bylo později vyhlášeno Dnem Austrálie.

¹⁵ Jednalo se o Nový Jižní Wales. Van Diemenovu zemi (dnešní Tasmánie) osídlili Britové až v roce 1804.

¹⁶ Deportace britských trestanců do kolonií probíhaly neoficiálně již od 17. století. Od 18. století pak byly deportace zakotveny v trestním zákoníku. Poté, co Británie přišla o své kolonie v Americe a hledala za ně náhradu, byla osídlena právě Austrálie, respektive Cookem objevená kolonie Nový Jižní Wales. „Nová kolonie byla výsledkem námořních objevů, obchodu a vězeňství“ (MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 28).

¹⁷ FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2007, s. 133.

¹⁸ Deportace do kolonie Nový Jižní Wales ustaly již v roce 1840 a pokus o jejich obnovení v roce 1849 skončil neúspěšně. V letech 1787–1853 bylo na kontinent a přilehlé ostrovy deportováno přes 100 000 mužů a žen. Později deportace pokračovaly ještě do nové kolonie Západní Austrálie.

bych je na Australia, protože je libozvučnější...¹⁹ Tohoto označení si povšíml i tehdejší britský guvernér Nového Jižního Walesu Lachlan Macquaire (1762–1824) a v roce 1817 byl název Austrálie přijat jako nové oficiální označení pro celý kontinent.

V souvislosti s britským osídlením Austrálie upozorňuje Macintyre na zcela odlišný postup Britů oproti jiným částem světa, které si rovněž podmanili. Zatímco kolonizace Severní Ameriky proběhla cestou smluv s domorodým obyvatelstvem (severoameričtí domorodci se stali signatáři přinejmenším 30 smluv), východní Austrálie (Nový Jižní Wales) a později celý kontinent a přilehlé ostrovy byly získány velmi jednoduše, a to pouhým vyhlášením suverenity. Přijatou doktrínou „terra nullius“ a jejím následným uplatněním se Austrálie výrazně odlišila od „ostatních osadnických společností“.²⁰

Zásada „terra nullius“ byla v rámci australského státu popřena až v roce 1992. Tehdy Nejvyšší australský soud projednával případ „Mabo“. Většina soudců dospěla k rozhodnutí, že značná část půdy náleží původním obyvatelům a že na nich byla spáchána těžká křivda. Dva soudci tehdy prohlásili, že „vyvlastnění je nejtemnější stránkou dějin tohoto národa“ a že „národ jako celek zůstane nutně ponížený, dokud nebudou tyto dřívější křivdy přiznány a odmítnuty.“ Stuart Macintyre tato citovaná slova uvozuje vlastním tvrzením, že soudní spor „znovu ukázal, že se nároky Aboriginců dotýkají samé podstaty australské státnosti.“ Samotné rozhodnutí v případě „Mabo“ sice „slibovalo nový morální základ celého národa, místo toho [však] prohloubilo jeho rozdělení.“²¹ Oproti tomu Geoffrey Blainey komentuje ve svých australských dějinách rozsudek těmito slovy: „S rozhodnutím soudu lze stejně s dobrými důvody souhlasit, jako proti němu vznést pádné námitky, ale jeden závěr je zcela jasný. I kdyby byla v minulosti všem skupinám Australců vyplacena náhrada za půdu, o kterou přišli, byly by tehdy peníze předány bílým pověřencům, aby je podle svého úsudku v zájmu té které skupiny vynaložili. Pověřenci by je obvykle vydali na opatření, jimiž by se pokusili přimět Australce, aby upustili od kočovného života a náboženských a kulturních zvyků, které jim byly tak drahé. Náhrada by tedy znamenala jen další způsob, jak připravit domorodce o jejich půdu, ale i kulturu.“²²

Devatenácté století dějin australských kolonií však nebylo pouze stletím, kdy docházelo ke konfrontacím mezi bílými kolonizátory a domorodým

¹⁹ MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 42–43.

²⁰ Tamtéž, s. 30.

²¹ Tamtéž, s. 31, 211.

²² BLAINEY, G.: *Dějiny Austrálie*, s. 49.

obyvatelstvem.²³ Bylo to rovněž století zlaté horečky, podobně jako ve Spojených státech amerických. Kontinent byl nejen soustavně osidlován, ale též industrializován a modernizován. V roce 1877 přesáhl počet australských obyvatel dva miliony. Roku 1883 spojil první parní vlak dvě největší města, Melbourne a Sydney. Obdivuhodný byl také rozvoj zemědělství a pastevectví; v roce 1891 přesáhl počet australských ovcí 100 milionů. V kolonii Queensland se pěstovala cukrová třtina. V zemi se kromě zlata těžilo také stříbro a olovo. V Indickém oceánu u Západní Austrálie se lovily perly. Pro tehdejší dobu bylo rovněž důležité objevování australského vnitrozemí. Macintyre uvádí, že objevitelé „byli celebritymi již za svého života,“ přičemž „děti ve školách dodnes zakreslují trasy jejich výprav do slepých map kontinentu.“ Objevitelé „sloužili jako příkladní hrdinové imperialismu: [...] odolávali útokům krutých a proradných domorodců.“ Zatímco Blainey vyzvedává především odvalu těchto průzkumníků,²⁴ Macintyre upozorňuje na to, že objevitele často předešli lovci tuleňů, honáči dobytka a psanci, kteří se ale do klasické verze historie průzkumů již nedostali. Zlehčována bývá také úloha domorodých průvodců. Objevitelskou pasáž své syntézy pak Macintyre uzavírá konstatováním, že dnešním školním žákům, kteří se musí o jejich objevech učit, „všichni objevitelé splývají v jednu vousatou nudu.“²⁵

Devatenácté století australských dějin bylo zakončeno federalizačním hnutím. Zástupci koloniálních parlamentů se sešli na první federální konferenci již v roce 1891. Tehdy se na návrhu společné ústavy ještě podílel i Nový Zéland. V následujících letech následovaly další federální konference a referenda, až bylo dne 1. ledna 1901 v Sydney vyhlášeno Australské společenství (angl. Commonwealth of Australia, česky též Australský svaz). Šest australských kolonií (nyní států) se sjednotilo ve společné federaci. Británie australské federalizační snahy podporovala, zároveň však Australanům nedovolila vymanit se z imperiální nadvlády; nová ústava Australského společenství vstoupila v platnost zákonem britského parlamentu a „spojovala britský systém vlády politicky a právně odpovědné parlamentu s federalismem podle

²³ Britský historik Niall Ferguson uvádí, že jedna z nejděsivějších kapitol Britského impéria proběhla právě v australské Tasmanii, kde byli domorodci „štváni jako zvěř, věznění a posláni do posledního vyhubení: nic jiného nemůže být tak výstižně popsáno výrazem „genocida“ dnes až nadměrně používaným. Poslední z Tasmánců, žena jménem Truganini, zemřela v roce 1876.“ FERGUSON, N.: c. d., s. 137). Macintyre v souvislosti se střety upozorňuje na to, že australští domorodci, narození od novozélandských Maorů (ti po léta zaměstnávali na 20 000 britských vojáků), nedokázali vést pravidelnou válku a spíše se soustředili na „partyzánský“ způsob boje a zabíjení dobytka. MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 51.

²⁴ BLAINEY, G.: *Dějiny Austrálie*, s. 69–71.

²⁵ MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 48. Jedná se o narážku na to, že většina objevitelů tehdy nosila plnovous.

amerického vzoru.²⁶ V Melbourne se záhy sešel první federální parlament (dolní komora – Sněmovna reprezentantů – zastupovala lid, horní komora – Senát – zastupovala jednotlivé státy). V zemi začala úřadovat první federální vláda s ministerským předsedou, zatímco britské zájmy v Austrálii hájil generální guvernér. Federalizace byla dokončena v roce 1911, když se od Jižní Austrálie oddělilo Severní teritorium a bylo nově spravováno přímo federální vládou,²⁷ a zároveň bylo z Nového Jižního Walesu vyděleno Teritorium hlavního města Austrálie.²⁸

Počátečnímu období australských dějin a celému 19. století až do roku 1913 věnuje Macintyre celkem šest kapitol na více než 100 stranách. Přibližně stejný rozsah pak dostalo i „krátké“ 20. století. Macintyre ho rozdělil na tři etapy (kapitoly): Čas oběti (1914–1945), Zlatý věk (1946–1947) a Znovuobjevená Austrálie (od 1975). Poslední kapitola je pak dovedena téměř až do současnosti, respektive do roku 2008, kdy byla vydána třetí edice Macintyrových syntéz. Mezníky v dějinách Austrálie ve 20. století jsou podobné jako u celé řady evropských států. Po boku Británie se Australané účastnili obou světových válek. Světová hospodářská krize ve třicátých letech zasáhla Austrálii obzvlášť silně. V nejhorším krizovém roce 1932 přesahovala australská nezaměstnanost 30 procent.²⁹ Již v průběhu druhé světové války se Austrálie postupně odklonila od mateřské Británie a jejím hlavním spojencem se staly Spojené státy. Británie ostatně usilovala o decentralizaci již od roku 1931, kdy byl vyhlášen tzv. Westminsterský statut, kterým formálně vzniklo Britské společenství národů (British Commonwealth of Nations). Austrálie ho však přijala s nevolí až v roce 1942. V roce 1951 Austrálie podepsala spojeneckou smlouvu se Spojenými státy a Novým Zélandem, tzv. ANZUS pakt. Po boku Spojených států přečkali Australané i studenou válku. Australští vojáci bojovali v rámci vojsk OSN v Koreji (1950–1953), podpořili americké tažení do Vietnamu (1962–1975), účastnili se obou válek v Iráku a od roku 2001 působí australské jednotky také v Afghánistánu.

Pokud bychom měli na závěr srovnat Blaineyho i Macintyrovu syntézu, na prvním místě je třeba podotknout, že Blaineyho práce má narativnější

²⁶ Tamtéž, s. 105.

²⁷ Je tomu tak dodnes; v roce 1998 Severní teritorium odmítlo návrh, aby se stalo sedmým australským státem.

²⁸ Základní kámen nového hlavního města Canberra byl položen až v roce 1913. Teritorium hlavního města spadá rovněž do pravomoci federální vlády. Oficiálním hlavním městem se stala Canberra až v roce 1927, kdy zde byla otevřena nová budova federálního parlamentu, který dosud zasedal v Melbourne.

²⁹ Tehdy měla Austrálie necelých sedm milionů obyvatel, přibližně stejný počet Čechů žil ve stejné době v meziválečném Československu.

charakter, zatímco Macintyrova je spíše analytická. Blaineyho dějiny jsou přehlednější a strukturovanější, rozdělené na tři části, které tvoří 17 kapitol, přičemž dvě kratší tematické kapitoly mají charakter exkurzů. Kupříkladu devátá kapitola nese název Rostoucí sláva sportovních hrdinů a zabývá se fenoménem sportu v australských dějinách.³⁰ Sportem, kulturou, uměním a dalšími oblastmi společenského života se ve své syntéze zabývá i Macintyre, nicméně striktně respektuje chronologické pojetí, některé kapitoly (zejména australské soudobé dějiny – autorova současnost) jsou poměrně hutné a prospělo by jim členění na dílčí podkapitoly či tematické okruhy.

Oba české překlady jsou podle zvyklostí ediční řady Dějiny států doplněny rozsáhlými rejstříky a dodatky, mezi nimiž čtenář najde chronologický přehled hlavních událostí, soupis literatury, seznamy federálních ministerských předsedů a generálních guvernérů. Macintyrova práce pak obsahuje také závěrečný přehled zdrojů citací, který velmi dobře doplňuje poznámkový aparát.

České vydání Blaineyho práce na závěr obsahuje ještě dvě samostatné kratší kapitoly, které se týkají problematiky česko-australských vztahů, respektive Čechů v Austrálii. První dvoustránková kratší pasáž je autorovým dodatkem k českému vydání a nese název Češi, kteří přijeli do Austrálie. Blainey zde odkazuje na historicko-sociologickou práci vědce českého původu Michaela Ciglera, pro kterou v roce 1983 napsal předmluvu.³¹ Blainey tak mezi prvními Čechy v Austrálii zmiňuje Marka Bluchera, pražského rodáka později žijícího v anglickém Nottinghamu, kde byl odsouzen za krádež krajky a odkud byl roku 1830 deportován do Sydney. Za nejznámějšího Čecha v Austrálii pak bývá považován „zuřivý reportér“ Egon Erwin Kisch (1885–1948), jehož příhodu z roku 1934³² zmiňuje ve svém textu stručně i Macintyre.³³ Na zá-

³⁰ BLAINEY, G.: *Dějiny Austrálie*, s. 98–107.

³¹ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983.

³² Kisch se měl tehdy v Austrálii účastnit protiválečné konference, byl mu však odepřen vstup do země, poněvadž v něm vláda viděla komunistického agitátora (formálním důvodem bylo, že nesložil jazykový test ze skotské gaelštiny). Kisch tehdy vyskočil z lodi na přistavní hráz a zlomil si nohu. Byl odnesen zpátky na loď a po složitých soudních jednáních mu byl nakonec vstup do země povolen. Kisch posléze napsal z australské cesty knihu reportáží, která vyšla nejprve německy a anglicky a po válce též česky. Viz KISCH, Egon Erwin: *Landung in Australien*. Amsterdam 1937; Týž: *Australian Landfall*. London 1937; Týž: *Přistání v Austrálii*. Praha 1948.

³³ MACINTYRE, S.: *Dějiny Austrálie*, s. 141. Ve svých starších „oxfordských“ dějinách se Macintyre zabýval touto kauzou podrobněji. Zmiňuje také podobný případ jednoho novozélandského delegáta a v knize je dokonce jako obrazová příloha uvedena Kischova dobová fotografie, jak ho se zlomenou nohou podpírají dva Australané. Viz MACINTYRE, Stuart: *The Oxford History*, s. 309–310.

věr českého vydání Blaineyho syntézy je pak zařazena samostatná kapitola Češi v Austrálii, která se zabývá fenoménem českých cestovatelů v Austrálii v 19. a 20. století. Tuto delší pasáž napsal dnes již zesnulý docent geografie na pražské přírodovědecké fakultě UK doc. Josef Brinke.³⁴ Je poněkud škoda, že se nakladatelství Lidové noviny nerozhodlo tuto samostatnou kapitolu zařadit také do Macintyrový syntézy, případně mohlo autora požádat, zda by nechtěl pro české vydání podrobněji zpracovat Kischův australský případ, kterým se již celkem podrobně zabýval ve svých „oxfordských“ australských dějinách. Pro českého čtenáře by byly oba tyto texty jistě velmi atraktivní.

Na úplný závěr je třeba říci, že zájemcům o australské dějiny lze doporučit jak novou práci S. Macintyry, který se aktivně pokouší reinterpretovat tradičně psanou australskou historii, tak starší knihu G. Blaineyho. Obě knihy se totiž zajímavým způsobem navzájem doplňují a není proto vůbec na škodu, že v kvalitních českých překladech mají zájemci k dispozici obě práce.

PhDr. Pavel Kreisinger
Ústav pro studium totalitních režimů
Siwiewcova 2
130 00 Praha 3
e-mail: pavel.kreisinger@gmail.com

³⁴ BRINKE, Josef: *Češi v Austrálii*. In: BLAINEX, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999, s. 209–217.